

VILÁG- TÖRTÉNET

9. (41.) évfolyam 2019. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **GÁLFFY LÁSZLÓ**
FOLYAMI KALANDOZÓK
- **MIGUEL FERNANDO GÓMEZ VOZMEDIANO**
A MAGYARORSZÁGI HÁBORÚK ÉS EGY EXTREMADURAI
NEMESI ÉLETPÁLYA
- **ISTVÁN SZÁSZDI**
SPANYOL SEGÍTSÉG A TÖRÖK ELLENI HARCBAN
- **GAUSZ ILDIKÓ**
MOZAIKDARABOK MERCŒUR HERCEGÉNEK KÉPÉHEZ
- **QUITMAN BARNABÁS – KORPÁS ZOLTÁN –
TÓTH FERENC – B. SZABÓ JÁNOS**
A MAGYARORSZÁGI TÖRÖK VÁRHÁBORÚK
NEMZETKÖZI HÁTTERE, 1547–1556
- **SZEMLE**
TÓTH FERENC, ORDASI ÁGNES ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

9. (41.) évfolyam 2019. 2.

TARTALOM

A normannok és az oszmánok ellen. Az összefogás és a védekezés lehetőségei (Martí Tibor)	153
<i>Tanulmányok</i>	
Gálffy László: Folyami kalandozók. Normannok a Loire-vidéken	157
Miguel Fernando Gómez Vozmediano: A magyarországi háborúk és egy extremadurái nemesi életpálya. Pedro Barrantes Maldonado katona és krónikás (1510–1578)	191
István Szászdi: Spanyol segítség a török elleni harcban. Adalékok a spanyol–magyar katonai kapcsolatok 16. századi történetéhez	219
Gausz Ildikó: Mozaikdarabok Mercoeur hercegének képéhez.	
Philippe-Emmanuel de Lorraine útja Székesfehérvárig, 1582–1598	235
Guitman Barnabás – Korpás Zoltán – Tóth Ferenc – B. Szabó János: A magyarországi török várháborúk nemzetközi háttere, 1547–1556	253
<i>Műhely</i>	
Szanka Brigitta: Calais-tól Konstanzig. Zsigmond király 1416–1417. évi utazásának kommunikációs hálójá	295
<i>Szemle</i>	
Az egzotikustól a realistábig. A francia útleírások Magyarország-képének változása, 1818–1910 (Tóth Ferenc)	317
Egy másik Itália. Fiume, 1724–1924 (Ordasi Ágnes)	320

Jelen számunkat Martí Tibor szerkesztette

Az egzotikustól a realistábig

A francia útleírások Magyarország-képének változása, 1818–1910¹

A sokoldalú és kiváló francia történész, Catherine Horel a magyar történelem egyik legkiválóbb külhoni szakértőjének számít. Változatos kutatásai nyomán számos jelentős publikációt jelentetett meg egyebek mellett a magyarországi holokauszt, Budapest és Közép-Európa történetéről. Legutóbb Horthy Miklósról írt tudományos életrajzával hívta fel magára a figyelmet.² E legfrissebb kötetével a Magyarországon járt francia útleírók 1818 és 1910 közötti szövegeit mutatja be és elemzi tudományos alaposággal. A most ismertetendő könyv előzményei jóval korábbra nyúlnak vissza. Mivel a szerző már több tanulmányában is foglalkozott a témával,³ jelen kötet egy hosszabb vizsgálódás szintézisének is tekinthető.

Catherine Horel hosszabb bevezetőben igyekszik definiálni választott témáját és munkamódszereit. Az általa áttekintett időszak François Sulpice Beudant neves geológus magyarországi felfedezőújtjától egészen az utazást forradalmian megváltoztató autós közlekedés megjelenéséig, a 20. század első évtizedéig tart, s szimbolikus végét egy Pierre Marge nevű automobilos turista látogatása jelzi. A korszak, amely gyakorlatilag a napóleoni háborúk végétől egészen az első világháború kezdetéig tart, igen változatos mind a magyar, mind pedig a francia történelem szempontjából: a reformok és a modern eszmék időszaka, a modern nacionalizmusok megjelenése, a forradalmak és szabadságharcok, valamint az azokat lezáró kompromisszumok érája, amelyben a két nép közötti rokonszenv és érdeklődés mellett megjelennek az alapvető különbségek és a hamis képek torzító hatásai is.

Az utazás ebben az időszakban még a mindenkori társadalmi elit, az arisztokrácia, a nemesség, a nagypolgárság és az értelmiségiek életformájának képezte részét. A vizsgált útleírások szerzői a kor társadalmának számos értelmiségi rétegét képviselik: a tudós kutatókon (François Sulpice Beudant, Anatole Démidoff, Hippolyte Durand, Édouard Sayous, Élisée Reclus), a katonáskodó vagy éppen diplomáciai feladatokat ellátó nemeseken (Henri Blaze de Bury, Auguste Marmont marsall, Georges Pimodan), a konzervatív egyháziakon (Ollivier és Vignerone atyák) és az emigráns arisztokratákon (Locmaria gróf és d’Haussez báró) át a felvilágosult újságírókig (André Duboscq, Saint-Marc Girardin, Édouard Thouvenel) vagy az irodalmi ambíciójú tollforgatókig (Victor Tissot). A kor változásait jól tükrözi, hogy az útleírók között három hölgyet is találunk (Juliette Adam, Marie Blaze de Bury és Marie Rattazzi).

1 Horel, Catherine: *De l'exotisme à la modernité. Un siècle de voyage français en Hongrie (1818–1910)*. Montrouge, Éditions du Bourg, 2018. 224 p.

2 Horel, Catherine: *L'Amiral Horthy. Régent de Hongrie*. Paris, 2014, magyarul: *Uő: Horthy*. Bp., 2017.

3 Lásd például: Horel, Catherine: *De l'exotisme à la modernité. Un siècle de voyage français en Hongrie (1818–1910)*. In: *Mille ans de contacts. Relations franco-hongroises de l'an mil à nos jours*. Éd.: Payet, Marie – Tóth, Ferenc. Szombathely, 2001. 97–118.

Az utazók által hátrahagyott információk mennyisége és minősége is különbözőképpen, az ő úti céljaiknak és látásmódjuknak megfelelően alakult. Catherine Horel monográfiájában igyekszik a sokszínű forrásanyagból a legjellemzőbb és leginkább meghatározó szövegeket bemutatva felhívni a figyelmet a magyarországi útleírások jellegzetességeire.

A kötet első fejezetében a vizsgált korban megfigyelhető – és részben még ma is tovább élő – sztereotípiákat veszi górcső alá a szerző. A romantikus kék Duna és a romantikus „Pusztá” mellett elsősorban a városok állnak az utazók vizsgálatának homlokterében. Budapest és a dunai nagyvárosok (Pozsony, Győr, Komárom, Esztergom stb.) mellett elsősorban az alföldi nagyvárosok (Debrecen, Szeged, Szabadka) és az erdélyi történelmi városok (Nagy-szeben és Kolozsvár) keltették fel a francia útleírók érdeklődését. E városok idegeneket lenyűgöző dinamikus fejlődése a korabeli magyarországi urbanizáció jelentőségére is rámutat.

A második egységben a magyar nemzeti karakterről alkotott fontos sztereotípiagyűjtemény elemei kerülnek terítékre. A magyarok keleti eredetére vonatkozó elképzelések és a magyar vendégszeretet kultúrtörténeti vonatkozásai mellett megjelennek a vallási és politikai kérdések is. A vizsgált évszázad francia útleírásai igen változatos és eltérő etnográfiai megfigyeléseket hagytak hátra, amelyekben keveredik az egzotikus népviseletű magyar vidéki népesség iránti rokonszenv és a romantikus csodálat. A korban legendásan szépnek tartott magyar nők iránti érdeklődés csak fokozta a francia utazók magyarságtudató kíváncsiságát, amelynek számos tanúbizonyságát találhatjuk a szerző által kiválasztott szövegekben. Az utazók nagy jelentőséget tulajdonítottak a magyar borok vizsgálatának is, amelyeket előszeretettel hasonlítottak hazájuk szintén neves nedűihez. Például François-Sulpice Beudant, a híres ásványtankutató szinte tudományos alapossgággal dicséri a tokaji terroir méltán világhírű borait. A szerző kitér arra is, hogy a korabeli francia útleírók szövegein keresztül milyen kép bontakozik ki a Magyarországon élő nemzetiségekről, valamint a jelentősebb vallási és etnikai kisebbségekről. A horvátok, románok, szlovákok, németek, szerbek és ruszinok mellett a zsidók és a cigányok képezik a vizsgálat tárgyát.

A második fejezet főszereplője Budapest, a Magyar Királyság Béccsel rivalizáló fővárosa. Catherine Horel nagy sikerű Budapest-monográfiája⁴ után a francia olvasónak nehéz újat mondani a korszak egyik legdinamikusabban fejlődő európai metropoliszáról, ezért sokkal inkább a kötet 19. századi francia forrásaiból kaphatunk ízelítőt. A szerző előszeretettel hagyja „beszélni” a forrásait, sok idézetet használ, amelyeket találó megjegyzésekkel és hasznos kiegészítésekkel lát el. A francia turisták számára ma is élő Budapest-mítosz keletkezésének lehetünk tanúi a könyv e központi részében.

Az utolsó fejezetben az ország politikai viszonyainak francia megítélését tárja az olvasó elé, triptichon jellegű struktúrát alkalmazva. Az első részben a reformkor, a *Vormärz* nagy hazafiainak – elsősorban Kossuth Lajos és Deák Ferenc – bemutatására kerül sor. A következő egységben arról olvashatunk, hogy miként látták a forradalom és szabadságharc problémáit a francia utazók. Ennek kapcsán a szerző kiemeli a magyar függetlenségi mozgalom nemzetiségi politikájának kudarcát, és a korabeli magyar társadalom szociális problémáira is rámutat. A kiegyezés utáni korszakot a két állam, az Osztrák–Magyar Monarchia és Franciaország közötti viszony, a politikai közeledések és eltávolodások váltakozásai alapján mutatja be a szerző. Kiemeli, hogy a dualista állam kezdetben a francia külpolitika számára értékes partnerként jelent meg: felmerült a Monarchia esetleges részvételének kérdése az 1870-es porosz–francia háborúban, ami a Monarchia számára lehetőséget nyújtott volna a

4 Horel, Catherine: *Histoire de Budapest*. Paris, 1999.

revansra a poroszokkal szemben. Mint ismeretes, a kiegyezés után a franciákkal való szövetségről Ferenc József személyesen tárgyalt III. Napóleonnal, de a terv végül a francia császár bizalmatlansága miatt meghiúsult.

Ugyancsak ez a kapcsolatokban megjelenő kettősség figyelhető meg a vizsgált szövegekben is. Egyfelől a magyarok iránti rokonszenv leplezetlen kitöréseinek lehetünk tanúi a francia útleírások egy részében, másfelől viszont az első világháborút megelőző időszak geopolitikai valósága is megjelenik a legtöbb szövegben. A szerző rámutat a francia külpolitika magyarbarát próbálkozásainak olyan tartós sikereire is, mint például az 1895-ben alapított és máig is létező Eötvös Collegium intézménye.

A könyv összegzésében Catherine Horel bemutatja a francia útleírásokban megjelenő magyarsággép változásait az elemzett, rövid évszázadnyi időszakban. Ennek legfőbb tanulságai közé tartozik, hogy a magyarokról alkotott pozitív, romantikus kép gyökeresen átalakult, valamint hogy a közép-európai népekről szóló híradások terén az irodalmi értékű felfedező beszámolók helyét a korszak végére átvették a francia földrajztudósok és a szlavofil publicisták írásai (például Louis Léger). A gondosan válogatott illusztrációk élvezetessé teszik a kötet olvasását, a részletes bibliográfia és a névmutató pedig megkönnyíti a tájékozódást.

A lebilincselő stílusú és meggyőző érvelésű tudományos munka érdemeinek elismerése mellett legyen szabad röviden utalni néhány kisebb hiányosságára is. Az olvasó számára kicsit zavaró lehet, hogy a szerző átfogó értelemben használja a „francia” jelzőt, amely a legtöbb szerzőnél a „franciaországi” szinonimája, ugyanennek viszont a svájci szerzőknél (például Victor Tissot) inkább a „francia ajkú” (frankofón) a megfelelője. Ezt talán érdemes lett volna pontosabban definiálni a kötet bevezetőjében. A precíz és kimerítő jellegű anyaggyűjtés ellenére kimaradt egy-két fontos forrás is a vizsgált szövegek korpuszából. Idekívánkozott volna például a périgueux-i zarándok plébános, Cyprien Polydore útleírása is.⁵ Polydore vasúton utazta be az országot, és a vallásos útleírás műfajának egy érdekes szövegével ajándékozta meg az olvasókat. Szintén hasznos lehetett volna, ha a szerző a közelmúltban megjelent, magyarországi szerzők által írt, témához kapcsolódó szakirodalomra – például a Szegedi Tudományegyetemen oktató Szász Géza történész és irodalmár munkáira⁶ – is reflektál.

Tóth Ferenc*

5 Polydore, Cyprien: *Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie*. Périgueux, 1888.

6 Szász Géza: „Ki fog itt segíteni?” *A reformkori Magyarország képe a francia útleírásokban*. Szeged, 2016; Uő: *Le récit de voyage en France et les voyages en Hongrie (XVIIIe-XIXe siècles)*. Szeged, 2005.

* A szerző az MTA BTK Történettudományi Intézet tudományos tanácsadója (1097 Bp., Tóth Kálmán u. 4., toth.ferenc@btk.mta.hu).